

Київський національний торговельно-економічний університет

Кафедра банківської справи

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

Капіталізація банків в Україні: стан та перспективи розвитку

Студентки 2 курсу 7м групи
спеціальності 072 «Фінанси,
банківська справа та страхування»
спеціалізації «Управління банківським
бізнесом»

Авраменко
Валерії
Володимирівни

Науковий керівник
канд. екон. наук

Калита Оксана
Василівна

Гарант освітньої програми
д-р екон. наук,
професор

Шульга Наталія
Петрівна

Київ – 2021

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОЦІНЮВАННЯ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСТАТНОСТІ БАНКІВСЬКОГО КАПІТАЛУ	7
РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ КАПІТАЛІЗАЦІЇ БАНКІВ В УКРАЇНІ	15
2.1. Оцінка рівня капіталізації банківської системи України	15
2.2. Аналіз складу та динаміки власного капіталу АТ «ПУМБ»	23
РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ КАПІТАЛІЗАЦІЇ БАНКІВ	33
3.1. Зарубіжний досвід капіталізації банківської системи	33
3.2. Шляхи підвищення капіталізації банків в Україні	38
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ.....	44
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	49

ВСТУП

Актуальність дослідження. На сьогодні важливою умовою економічного зростання України є надійна, стабільна та стійка банківська система. Основним чинником, який характеризує фінансову стійкість кожного банку є банківський капітал, який є головним показником будь-якої банківської установи. Капітал є основою здійснення банками своїх функцій, зміцнення ресурсної бази, тому перспективи розвитку будь-якої банківської установи значно залежать від рівня її капіталізації, що відображає ступінь фінансової стійкості банку та можливість покривати втрати від фінансових ризиків. У сучасних умовах проблема капіталізації банків є актуальною, оскільки рівень капіталізації банківської системи будь-якої країни є важливим показником, який визначає достатність банківського капіталу в економіці. Недокапіталізація банків може призвести до негативних наслідків як для банківського сектору, так і для економіки країни в цілому.

Недостатньо вивченою залишається проблема взаємозв'язку капіталу банку з джерелами його формування, питання структури капіталу, його оптимальної величини в процесі зміни в часі.

Надзвичайно важливим завданням щодо оптимізації діяльності банківських установ є ефективне формування та нарощення банківського капіталу. Саме тому необхідно приділити значну увагу дослідженню обраної теми роботи.

Теоретичні та практичні проблеми, пов'язані з капіталізацією банківської системи, з достатністю капіталу банків, а також питання щодо методів підвищення рівня капіталізації банківської системи в цілому досліджувалися вітчизняними та зарубіжними вченими, серед яких необхідно виділити: З.Васильченко [2], О. Гайдаржийська [4], Д. Гладких [5], І. Дмитренко [7], А.Закрепа [9], В. Коваленко [11], О. Криклій [12], К. Ларіонова [13], О. Малахова [16], О. Мозговий [17], І. Перезовова [23], О. Сова [28], В. Комзюк [39], Д. Полк [42], І. Піка [44].

Відаючи належне науковим напрацюванням вчених з питань капіталізації банківської системи, в умовах продовження несприятливих макроекономічних трендів на тлі соціально-політичної напруги в країні, зауважимо, що до цих пір залишаються дискусійними та недостатньо дослідженими теоретичні, методичні та практичні аспекти до визначення рівня капіталізації банків, реформування вітчизняного банківського регулювання в контексті введення міжнародних стандартів банківського нагляду, а також визначення підходів до покращення банківської капіталізації.

Актуальність зазначених проблем та недостатній рівень вивчення питань капіталізації в сучасних умовах зумовили вибір теми даного наукового дослідження, визначили його мету та завдання.

Метою дослідження є розкриття теоретичних та методичних положень щодо капіталізації банків в Україні, а також розробка пропозицій щодо її підвищення.

Для досягнення цієї мети були сформульовані такі **завдання**:

- розглянути теоретичні основи оцінювання та забезпечення достатності банківського капіталу;
- провести оцінку рівня капіталізації банківської системи України;
- провести аналіз складу та динаміки власного капіталу АТ «ПУМБ»;
- дослідити зарубіжний досвід капіталізації банківської системи;
- розробити рекомендації щодо підвищення рівня капіталізації банків в Україні.

Об'єктом дослідження є процес капіталізації банків в Україні, а **предметом дослідження** – теоретико-методологічні та практичні аспекти забезпечення достатнього рівня капіталізації банківських установ.

Методи дослідження. Теоретико-методологічну основу дослідження становлять наукові праці, рекомендації Базельського комітету та нормативні документи НБУ з питань капіталізації банківської системи.

В основу дослідження покладено загальнонаукові та спеціальні методи пізнання: абстрактно-логічний - для аналізу фахової літератури, теоретичного

узагальнення й формування висновків щодо сутності капіталізації банків і банківської системи та напрямків її покращення; декомпозиції - для розкриття мети дослідження та постановки завдань; методи аналізу та синтезу - для деталізації процесу капіталізації банків; системної оцінки; статистично-економічний метод - для оцінки рівня капіталізації банківської системи України та АТ «ПУМБ»; метод порівняльного аналізу (для зіставлення фактичних даних звітного та попередніх років); метод табличного подання результатів дослідження; метод системного підходу – для обґрунтування висновків та надання пропозицій щодо збільшення рівня капіталізації вітчизняної банківської системи.

Інформаційною базою дослідження є Закони України, інші нормативно-правові акти центральних органів влади, зокрема Постанови та Інструкції НБУ, монографічні дослідження та наукові публікації вчених-економістів, рекомендації Базельського комітету. Інформаційні джерела для аналітичних розрахунків обмежуються фінансовою звітністю АТ «ПУМБ», офіційними даними НБУ та відомостями, що розміщені на офіційних сайтах зазначених установ.

Практичне значення одержаних результатів. Отримані під час дослідження наукові результати можуть стати основою для подальших наукових досліджень в напрямі розвитку методології оцінювання рівня капіталізації банківської системи України.

Особистий внесок магістра. Випускна кваліфікаційна робота є самостійним завершеним дослідженням автора.

Публікації. Окремі результати дослідження знайшли відображення в науковій статті: Авраменко В. Роль достатності капіталу банків у капіталізації банків // Фінансові установи в умовах глобальних дисбалансів: зб. наук. ст. студ. денної форми навчання / відп. ред. Н.П. Шульга. Київ. нац. торг. – екон. ун-т, 2021.

Обсяг та структура роботи. Робота складається з 3 розділів, вступу, висновків і пропозицій та списку використаних джерел. Обсяг роботи складає

45 сторінок. В роботі представлено 13 таблиць, 4 рисунків, 5 формул та використано 44 наукових джерела.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОЦІНЮВАННЯ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСТАТНОСТІ БАНКІВСЬКОГО КАПІТАЛУ

Прагнення України до європейського та світового рівня економічного розвитку діяльності банківської системи потребує підвищення ефективності діяльності банківських установ. Даний аспект безпосередньо залежить від якісного формування банками свого капіталу.

Капітал є підґрунтям здійснення банками своїх прямих функцій та завдань, якщо капітал буде нерационально формуватися та використовуватися, це може призвести до втрати його конкурентної позиції на ринку і бути фінансово неспроможним виконувати свої зобов'язання. Достатність банківського капіталу дозволяє оцінити реальний та оптимальний рівні капіталізації банківського сектору країни.

Для визначення сутності капіталізації банків вважаємо за необхідним розглянути дефініції поняття «капіталізації банківської системи». Розглянемо найбільш відомі визначення сутності даного поняття у табл. 1.1.

Таблиця 1.1

Підходи щодо тлумачення сутності поняття «капіталізація банківської системи»

№ з/п	Автори	Сутність підходу до трактування
1	2	3
1.	Й. С. Завадський	"...процес утворення фіктивного капіталу у вигляді акцій, облігацій, заставних листів іпотечних банків"; "...перетворення майна на грошовий капітал"
2.	А. Г. Грязнова	"...використання прибутку підприємства, банку, небанківської фінансово-кредитної установи, страхової компанії або будь-якої іншої організації для збільшення власного капіталу"
3.	М.С. Шуст	"...процес додавання до суми банківського капіталу діючої частини прибутку (капіталізація прибутку) або залучених за допомогою публічного розміщення акцій засобів"

1	2	3
4.	Х. П. Паньків	"...система взаємодії фінансово-економічних відносин, спрямованих на нарощення власного капіталу за рахунок нерозподіленого прибутку, емісії акцій, концентрації капіталу та консолідації банків, задля зростання його фінансового потенціалу та економічної ефективності"
№ з/п	Автори	Сутність підходу до трактування
5.	В. В. Коваленко, К. Ф. Черкашина	"...комплекс дій, спрямованих на реальне збільшення обсягу капіталу банку шляхом реінвестування отриманого прибутку, залучення грошових коштів та їх еквівалентів ззовні, а також за рахунок концентрації та консолідації"

*Примітка: складено автором за джерелами [6; 8; 11; 22; 30]

Проаналізувавши дефініції поняття «капіталізація банківської системи», приходимо до узагальнення визначення «капіталізація банків», яке слід розглядати як вартісна оцінка банківського капіталу, що стосується витрат на його створення або його спроможності формувати додану вартість.

На наш погляд, основною складовою капіталізації банків України є достатність капіталу банків. Адже саме достатність капіталу забезпечує фінансову стійкість банку та дає змогу поглинути ризики та зберегти платоспроможність у складній ситуації. Достатність (адекватність) капіталу стосується того, наскільки активи банку перевищують його зобов'язання і, таким чином, є мірою здатності банку витримати фінансові загрози втрат ресурсів. Банк з високим співвідношенням капіталу до активів буде, за інших рівних умов, краще витримувати раптові фінансові ризики, ніж банк з низьким значенням цього коефіцієнту [27, с. 50]. Тому вважаємо, що саме на достатності необхідно акцентувати нашу увагу.

Достатній капітал повинен відповідати вимогам НБУ, бути відповідним не лише за обсягом, але й за якістю, щоб здійснювати активні операції, забезпечувати захист інтересів незастрахованих вкладників та кредиторів банку, сприяти стабільному функціонуванню банку й зниженню ризиків, що виникають у процесі його діяльності.

Фактори, що мають вплив на достатність капіталу банку, можемо розділити на екзогенні та ендогенні. До складу екзогенних факторів слід віднести:

- геополітичні, геоекономічні ризики, сформовані станом світової економіки, умовами торгівлі та фінансування;
- внутрішню економічну та політичну ситуацію;
- ефективність державного регулювання та нагляду (достатність та ефективність заходів, що вживає НБУ для підвищення рівня капіталізації банківської системи на макро- та мікрорівнях з використанням адміністративного та економічного інструментарію);
- розвиток та ефективність сегментів фінансового ринку (відкритість економіки, ступінь фінансової лібералізації, частота та глибина попередніх криз, наявні та потенційні канали фінансового зараження та шоків);
- соціальні фактори (рівень довіри до банківської системи, наявність соціальних потрясінь та конфліктів) [12, с. 3].

Ендогенні фактори діють на рівні одного окремого банку та пов'язані з його внутрішньою політикою. Первинними ендогенними факторами виступають фінансові (структура фінансування та активів, ризик втрати фінансування, основні напрями витрат, стабільність джерел доходів) та нефінансові (стратегія, стійкість конкурентних переваг, клієнтська та продуктова сегментація, параметри бізнес-моделі банку та похідні від неї параметри ризик-профіля) [12, с. 3].

Наведені фактори безпосередньо впливають на оцінювання банківського капіталу та методи визначення його достатності.

Розглянемо основні методи обчислення вартості власного капіталу банку [5, с. 328]:

1. Метод балансової вартості. Відповідно до цього методу активи та зобов'язання банківської установи обліковуються в балансі за тією вартістю, яку вони мали при їх купівлі або випуску. Власний капітал банку обчислюється за такою формулою:

$A = L + K$, де A — активи; L — зобов'язання; K — капітал,
звідси: $K = A - L$ (1.1)

Такий метод обчислення вартості капіталу можливий у тому випадку, якщо балансова та ринкова вартість активів і зобов'язань банку не дуже відрізняються між собою.

2. Метод ринкової вартості. Даний метод передбачає те, що активи та зобов'язання банку оцінюють за ринковою вартістю, виходячи з цього розраховують і капітал банку за такою ж формулою, як і в методі балансової вартості. Оцінка капіталу за ринковою вартістю показує реальний стан банку та рівень захисту вкладників та кредиторів. Проте банки в основному не користуються наведеним підходом, оскільки інші методи оцінки дають кращі результати та допомагають посилити їхню конкурентну позицію на ринку.

3. Метод «регулюючих бухгалтерських процедур». Згідно з цим методом розмір капіталу банку розраховується за вимогами, які встановлюються регуляційними установами. Капітал банку обчислюється як сума таких складових: статутний капітал, резервні фонди, зокрема на покриття кредитних і валютних ризиків, нерозподілений прибуток, субординований борг тощо. Цей метод має суттєві недоліки, які полягають у розгляді боргових зобов'язань та резервів на покриття можливих збитків як капіталу банку.

Серед методів визначення достатності капіталу банків слід виділити:

1) Метод лівериджу полягає у встановленні нормативу співвідношення власних і залучених коштів банку. Метод лівериджу має такі недоліки: не проводиться диференціація між різними видами капіталу; не враховується рівень ризиковості активних операцій; не беруться до уваги позабалансові зобов'язання та пов'язаний з ними ризик.

Даний метод визначення достатності капіталу може використовуватись як допоміжний паралельно з іншими методами.

2) Метод порівняльного аналізу показників. Відповідно до цього методу для оцінювання адекватності капіталу використовуються такі показники: відношення капіталу до сукупних активів банку; відношення капіталу до сукупних депозитних зобов'язань; відношення капіталу до ризикованих активів, розрахованих як сума всіх активів, окрім готівки та державних цінних паперів.

Недоліками методу порівняльного аналізу показників адекватності капіталу є суб'єктивний характер оцінок та висновків, відсутність загальноприйнятих стандартів достатності капіталу, значна трудомісткість.

3) Метод експертних оцінок.

Експертні оцінки адекватності капіталу базуються на використанні висновків експертів про якість управління банком, рівень прибутковості та ліквідності, динаміку депозитної бази, структуру балансу, ризиковість активних операцій, регіональні особливості ринку, на якому працює банк. Метод передбачає вивчення діяльності кожного банку в контексті конкретних ринкових умов і врахування взаємозв'язку зовнішніх і внутрішніх чинників [16, с. 25-26].

Розглянувши наведені вище методи, можемо сказати, що застосування якогось окремого методу не буде таким ефективним, як використання їх у поєднанні один з одним.

На сьогодні вітчизняна практика оцінювання й регулювання достатності власного капіталу банків визначається насамперед нормативними вимогами до неї. Національний банк України відповідно до вимог Базеля I встановлює нормативи достатності капіталу, які мають дотримуватися банками за будь-яких умов. Принципи розрахунку нормативів НБУ та їхні нормативні значення наведені в Методиці розрахунку економічних нормативів регулювання діяльності банків в Україні [26].

Базельський комітет - головний ідеолог впровадження єдиних стандартів в сфері банківського регулювання. Основні реформи пакету «Базель III» стосуються попередження колапсу з років банківської кризи 2008 року. Акценти спрямовані на посилення вимог до якості банківського капіталу, підвищення ліквідності банків і їх фінансової незалежності. Для цього підвищуються вимоги

до адекватності капіталу банку, вводиться обмеження на співвідношення його позикових і власних коштів, впроваджуються додаткові показники контролю за ліквідністю [27, с. 50].

Підвищення капіталізації банківської системи також сприятиме зростанню її конкурентоспроможності та опосередковано вдосконалив організаційну структуру банківської системи шляхом консолідації банківського капіталу [13, с. 818].

Національний банк України шляхом прийняття ряду нормативно-правових актів вживає заходи щодо підвищення рівня капіталізації банківської системи України через запровадження мінімальних вимог (нормативів) до розмірів і достатності капіталу серед яких слід виділити: Положення про здійснення оцінки стійкості банків і банківської системи України [24] та Інструкція про порядок регулювання діяльності банків в Україні [10].

Національний банк України встановлює такі економічні нормативи, що є обов'язковими до виконання всіма банками:

1) нормативи капіталу: мінімального розміру регулятивного капіталу (Н1), достатності (адекватності) регулятивного капіталу (Н2), достатності основного капіталу (Н3);

2) нормативи ліквідності: миттєва ліквідність (Н4), короткострокова ліквідність (Н6), коефіцієнти покриття ліквідністю за всіма валютами (LCRBB) та в іноземній валюті (LCRIB);

3) нормативи кредитного ризику: максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента (Н7), великих кредитних ризиків (Н8), максимального розміру кредитного ризику за операціями з пов'язаними з банком особами (Н9);

4) нормативи інвестування: інвестування в цінні папери окремо за кожною установою (Н11), загальної суми інвестування (Н12)» [23, с. 29].

Економічні нормативи діяльності банків – це показники, встановлені Національним банком України з метою регулювання банківської діяльності на

основі безвиїзного нагляду для здійснення моніторингу діяльності окремих банків і банківської системи в цілому.

Наприклад, Н1 – це «регулятивний капітал – індикатор платоспроможності банку, по ньому оцінюється величина власних ресурсів для забезпечення захисту вкладів, підтримання фінансової стійкості та стабільної діяльності, покриття негативних наслідків різноманітних ризиків» [9, с. 171].

Коефіцієнти покриття ліквідністю (група LCR) враховують аналіз грошових потоків, які очікуються у стресових операційних ситуаціях, тоді як норматив ліквідності Н5 базується на звітній даті залишку на баланс.

На розмір власного капіталу банку мають безпосередній вплив і ряд інших факторів, з якими тією чи іншою мірою стикаються всі банківські установи на ринку, а саме:

- обсяги активних операцій – орієнтуючись на певне коло клієнтів, банки повинні мати власний капітал у такому розмірі, щоб задовольнити всі обґрунтовані потреби своїх постійних клієнтів у позикових коштах без порушення встановлених нормативів;

- особливості клієнтів банку – переважання серед банківських клієнтів великих та кредитомістких підприємств вимагає від банку більшого розміру власного капіталу при тому самому обсязі активних операцій порівняно з тим банком, який орієнтується на дрібних клієнтів. У першого банку будуть більші ризики на одного позичальника, які, як відомо, обмежуються;

- ступінь ризику активних операцій – орієнтація банку на проведення операцій, пов'язаних зі значним ризиком, з використанням новітніх технологій вимагає від банку більшого розміру власних коштів, і, навпаки, переважання в кредитному портфелі банку позик з мінімальним ризиком допускає відносне зменшення обсягу власного капіталу банку;

- розвиток ринку кредитних ресурсів і характер кредитної політики НБУ – лібералізація кредитної політики при розвинутому ринку полегшує доступ банків до кредитних ресурсів і знижує їхню потребу у власних коштах. В іншому

разі посилення кредитної політики в поєднанні з недостатньо розвинутим фінансовим ринком зумовлює необхідність нарощення капіталу. [14]

Достатній розмір власного капіталу створює своєрідний буфер, який дає змогу банкам залишатися платоспроможними та продовжувати свою діяльність, не зважаючи на можливі ризики й несприятливі ситуації на ринку [14].

Отже, розглянувши основи оцінювання та забезпечення достатності банківського капіталу, можемо сказати, що чим більший капітал банку, тим він стійкіший відносно втрат і більшою мірою здатний здійснювати активні операції, в тому числі в періоди спадів ділової активності в країні. Тому одним із основних завдань розвитку банківської системи повинно бути підвищення рівня капіталізації банківської системи відповідно до обсягів банківських операцій та ризиків, притаманних діяльності банку.

До пропозицій щодо вирішення проблем нарощування капіталу банків відносимо:

- вдосконалення банківського законодавства, активізацію ролі банківських асоціацій;
- активізацію регулятивної політики НБУ;
- вдосконалення системи ризик-менеджменту в банках;
- випуск акції власної емісії;
- випуск банківських облігацій, депозитних сертифікатів та єврооблігацій;
- консолідацію банківського капіталу.

Виконання всіх запропонованих заходів безумовно сприятиме підвищенню капіталізації банківської системи України, а також підвищить конкурентоспроможність вітчизняних банків на світовому фінансовому ринку.

РОЗДІЛ 2

ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ КАПІТАЛІЗАЦІЇ БАНКІВ В УКРАЇНІ

2.1. Оцінка рівня капіталізації банківської системи України

Перспектива розвитку банківської системи України значною мірою залежить від рівня її капіталізації. З однієї сторони, високий рівень капіталізації дозволить фінансово підтримувати економічний розвиток країни в умовах глобалізації. З іншої сторони, достатній розмір власного капіталу банків забезпечить їх стабільне функціонування та мінімізує ризики в процесі їхньої діяльності.

На розмір власного капіталу банків України мають безпосередній вплив ряд факторів. Насамперед розглянемо динаміку відношення капіталу банків до валового внутрішнього продукту, як основного макроекономічного показника, який застосовують для аналізу капіталізації банків на макрорівні (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Рівень капіталізації банківської системи України на основі частки капіталу банків у ВВП за 2016-2021 рр. (дані станом на 01.01)

Показник	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Капітал, млн. грн.	103 713	123 784	161 108	154 960	199 921	209 460
Темп приросту капіталу, %	–	19,35	30,15	-3,82	29,01	4,77
ВВП, млн. грн.	1979458	2383182	2982920	3558706	3974564	4194102
Темп приросту ВВП, %	–	20,40	25,17	19,30	11,69	5,52
Частка капіталу у ВВП, %	5,24	5,19	5,40	4,35	5,03	4,99

*Примітка: розраховано автором за джерелом [21]

Проаналізувавши наведені вище дані, можемо побачити, що темп приросту капіталу значно зменшився. Якщо на кінець 2016 р. приріст становив 19,35%, то на початок 2021 р. – 4,77%. Така ж тенденція спостерігається і з ВВП. Коли на кінець 2016 р. приріст складав 20,4%, тоді як на початок 2021 р. – 5,52%. Такі значення показників, в першу чергу, відображають стан фінансової сфери України у певні періоди (наявність криз, піднесення тощо), а також співвідносяться із кількістю учасників банківської системи (рис. 2.1). Дані свідчать, що в 2016 році в банківській системі України нараховувалось 117 банків, на початку 2021 року залишилося 73 банки. Саме неспроможність нейтралізувати ризики, а також недостатність ресурсної бази є основною причиною зменшення кількості банків у вітчизняній банківській системі.

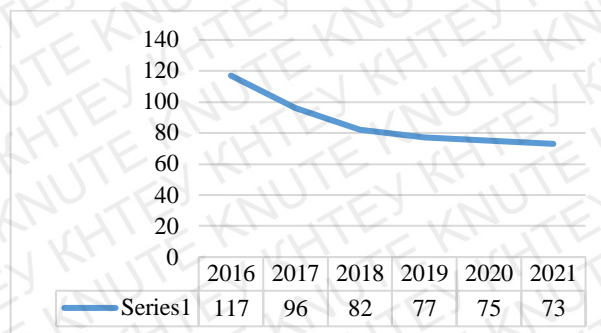

Рис. 2.1. Кількість діючих банків в Україні 2016-2021 рр. (станом на 01.01)*

*Примітка: складено автором за джерелом [21]

Зниження рівня капіталізації банківської системи України за аналізованим показником із 5,24% у 2016 р. до 4,99% у 2021 р. (див. табл. 2.1) зумовлено кількома чинниками:

- перевищенням темпів зростання ВВП над темпами зростання капіталу банків;
- значним зменшенням кількості банків у банківській системі України у період 2016-2021 рр.

Вітчизняні та зарубіжні вчені стверджують, що достатній для забезпечення економічного розвитку країни обсяг капіталу банківської системи повинен дорівнювати 6–7% ВВП [23]. За даними, співвідношення власного капіталу до

ВВП країни станом на 1 січня 2021 р. становив 4,99% ВВП. Цей результат характеризує недостатню спроможність банківської системи забезпечувати потреби національної економіки.

Така ситуація може призвести до неконкурентоспроможності банків України порівняно з іноземними банківськими компаніями. Також можемо прослідкувати, що кількість банків з іноземним капіталом з кожним роком зменшується, проте зростає чисельність банків зі 100% іноземним капіталом (рис. 2.2).

Рис. 2.2. Динаміка кількості банків з іноземним капіталом та кількості банків зі 100% іноземним капіталом у 2016-2021 рр. (станом на 01.01).*

*Примітка: складено автором за джерелом [21]

Якщо станом на 01.01.2016р. таких банків було 17, то вже у 2021 р. їх кількість зросла до 23 банків. Така тенденція свідчить про зацікавленість іноземних банків ведення бізнесу в нашій країні. Наразі все частіше іноземні інвестори купують акції банків України або ж банківську установу в цілому.

З однієї сторони, це позитивно впливає на банківську систему України шляхом отримання додаткових фінансів для проведення інвестиційної та кредитної діяльності.

З іншої, виникає небезпека витіснення українських банків із ринку більш капіталізованими конкурентами. Тому, на сьогодні, найголовнішим в банківській сфері є дослідження та підвищення капіталізації.

Для подальшої оцінки капіталізації банківської системи маємо акцентувати нашу увагу на динаміці та взаємозалежності показників власного, регулятивного та статутного капіталів, а також порівняти темпи зростання капіталу та активів (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

**Динаміка показників капіталу та активів банків України за 2016-2021 рр.,
станом на 01.01**

Показник	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Активи, млн. грн.	1 254 385	1 256 299	1 333 831	1 359 703	1 493 298	1 822 841
Темп приросту, %	-4,74	0,15	6,17	1,94	9,83	22,07
Регулятивний капітал, млн. грн.	129 816,9	109 653,6	115 817,6	126 116,7	150 313,8	182 283,6
Темп приросту, %	-30,68	-15,53	5,62	8,89	19,19	21,27
Власний капітал, млн. грн.	103 713	123 784	161 108	154 960	199 921	209 460
Темп приросту, %	-29,93	19,35	30,15	-3,82	29,01	4,77
Статутний капітал, млн. грн.	222 170	414 668	495 377	465 532	470 712	479 932
Темп приросту, %	14,56	86,64	19,46	-6,02	1,11	1,96
Частка статутного капіталу у власному капіталі, %	214,22	334,99	307,48	300,42	235,45	229,13

*Примітка: розраховано автором за джерелом [21]

Аналізуючи показники, що наведені в табл. 2.2., слід зазначити, що з початку 2017 р. до 2020 року спостерігається відставання темпів приросту активів від темпів зростання капіталу, що пояснюється різким скороченням активних операцій банків, зокрема кредитних, унаслідок впливу ресурсів із банківської системи України.

Тоді як на 01.01.2021 року прослідковується позитивна тенденція - збільшення приросту активів (22,07%) над приростом як власного (4,77%), так і регулятивного капіталу (21,27%).

Варто зазначити, що основну частку в структурі капіталу банків займає статутний капітал, який формується за рахунок коштів власників.

Зазначимо, що з кожним роком він суттєво зростає (більше ніж у 2 рази за 5 років). Якщо на початок 2016 р. він становив 222 170 млн. грн., то вже на початок 2021 р. – 479 932 млн. грн. Збільшення суми статутного капіталу упродовж аналізованого періоду підтверджує намагання банків підвищити рівень капіталізації, а саме шляхом нарощення цієї складової власного капіталу. Не мало важливим фактором є політика НБУ щодо збільшення норм власного капіталу банків (докапіталізація банків).

Регулятивний капітал до 2017 року мав тенденцію до зменшення (у 2016 р. він склав 129 816,9 млн. грн., а вже у 2017 р. – 109 653,6 млн. грн.), що було спричинено як значним зменшенням кількості банківських установ, так і недостатньою капіталізацією банків. Проте вже до 01.01.2018р. показник збільшився на 5,62 % і постійно зростав до 01.01.2021р. (182 283,6 млн. грн.). На нашу думку, на це вплинула постанова «Про затвердження змін до Положення про застосування Національним банком України заходів впливу» від 07.06.2018 року [25].

Таким чином, в Україні на початок 2021 року склалася ситуація, коли темп приросту активів випереджає темп приросту капіталу банків. Для того, щоб здійснювати активні операції банки починають збільшувати залучення коштів юридичних та фізичних осіб. Тому необхідно вжити заходів для покращення ситуації зі зростанням власного капіталу. Якщо ж ситуація не зміниться, то банкам буде важко відповідати за своїми зобов'язаннями (рис. 2.3).

На сьогодні спостерігається тенденція до зростання питомої ваги коштів фізичних осіб (з 402 137 млн. грн. у 2016 р. до 681 892 у 2021 р.) та коштів суб'єктів господарювання (з 318 568 млн.грн. у 2016 р. до 646 491 млн. грн. у 2021 р.). Тобто відбувається поступове нарощування депозитної бази, що говорить нам про поступове відновлення довіри вкладників.

Міжбанківське кредитування навпаки зменшується (у 2016 р. становило 122 592 млн. грн., тоді як у 2021 р. – 24 235 млн.грн.). Це говорить нам про те, що за останні роки НБУ зменшує обсяги рефінансування, з метою «очищення» банківської системи від збиткових банків.

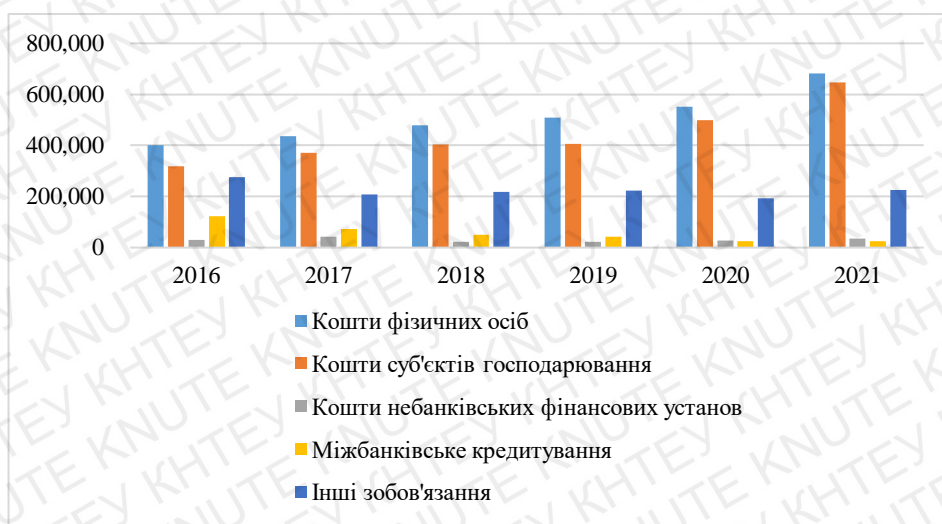

Рис. 2.3. Структура зобов'язань діючих банків України 2016-2021 рр. (станом на 01.01).*

*Примітка: складено автором за джерелом [21]

Серед усіх наведених та проаналізованих вище показників діяльності банку, хочемо виділити власний капітал банку. На наш погляд, саме цей показник найбільше впливає на стабільність та надійність кожного окремо взятого банку.

Тому вважаємо за доцільне розглянути банки з найбільшим та найменшим значенням власного капіталу (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Обсяг власного капіталу окремих банків України станом на 01.07.2021р.

№ з/п	Банки з найбільшими обсягами власного капіталу		Банки з найменшими обсягами власного капіталу	
	Назва банку	Обсяг капіталу, млн. грн.	Назва банку	Обсяг капіталу, млн. грн.
1	АТ КБ "ПриватБанк"	43731,4	АТ "АЛЬПАРИ БАНК"	202,7
2	АТ "Ощадбанк"	21373,4	ПрАТ "БАНК ФАМІЛЬНИЙ"	210,4
3	АТ "Райффайзен Банк Аваль"	13124	АТ "БАНК "ПОРТАЛ"	219,8
4	АТ "СБЕРБАНК"	11512,9	АТ "ОКСІ БАНК"	220,2
5	АТ "Укресімбанк"	11058,2	АТ "ЮНЕКС БАНК"	223,7

*Примітка: розраховано автором за джерелом [21]

З даних наведених в табл. 2 можна зробити наступний висновок: значний розрив обсягу власного капіталу в проаналізованих банківських установах.

Найвищі значення коливаються у проміжку від 11058,2 млн. грн. до 43731,4 млн. грн. На наш погляд, такі банки можна вважати найбільш стійкими та захищеними від потенційних ризиків і саме ці банки мають більшу довіру в населення. В той час як низький обсяг власного капіталу в банках (від 202,7 млн. грн. до 223,7 млн. грн.) на сьогодні залишається однією з головних проблем ефективності функціонування банків в Україні.

Враховуючи наведені вище дані, можемо сказати, що банкам необхідно нарощувати власний капітал та підвищувати довіру населення до банківської системи. Оскільки стійка тенденція до зростання власного капіталу є об'єктивним процесом до підвищення конкурентоспроможності банків та розвитку ринку фінансових послуг, який повинен відповідати вимогам інтеграційних процесів у світі.

Надзвичайно важливою складовою капіталізації українських банків є достатність банківського капіталу. Тому вважаємо за доцільне розглянути економічні нормативи капіталу банків (Н1, Н2 та Н3) більш детально.

Норматив мінімального розміру регулятивного капіталу (Н1) з 20 червня 2020 року змінився і наразі становить 200 млн. грн.

Економічний норматив Н2 відображає здатність банку своєчасно та в повному обсязі розрахуватися за своїми зобов'язаннями грошового характеру. Чим вище значення показника достатності (адекватності) регулятивного капіталу, тим більша частка ризику, що її беруть на себе власники банку. І, навпаки, чим нижче значення показника, тим більша частка ризику, що її беруть на себе кредитори та вкладники банку. Н2 встановлюється з метою запобігання надмірному перекладанню банком кредитного ризику та ризику неповернення банківських активів на кредиторів і вкладників банку [19].

Н2 визначається як співвідношення регулятивного капіталу до сумарних активів і певних позабалансових інструментів, зменшених на суму створених відповідних резервів за активними операціями та на суму забезпечення кредиту

(вкладень у боргові цінні папери) безумовним зобов'язанням або грошовим покриттям у вигляді застави майнових прав і зважених за ступенем кредитного ризику. Нормативне значення коефіцієнта Н2 для діючих банків повинно бути не менше 10% [19]. Норматив достатності основного капіталу (Н3) має бути не менше 7%.

Дослідивши показник Н1, можемо сказати, що регулятивний капітал банків України з кожним роком зростає (рис. 2.4), що говорить нам про фінансову стійкість та стабільність банківської діяльності (на 01.01.2019 р. він становить 121742,1 млн. грн.; на 01.01.2020 р. – 147073,2 млн. грн.; на 01.01.2021р. – 181880,6 млн. грн.).

Оцінивши норматив достатності регулятивного капіталу (Н2) (рис. 2.4), видно, що фактичний показник Н2 є вищим за нормативне значення (10%) в платоспроможних банках України, спостерігається тенденція до його підвищення (2019 р. – 15,52%; 2020 р. – 18,72%; 2021 р. – 21,63%). Це пов'язано насамперед зі зростанням регулятивного капіталу.

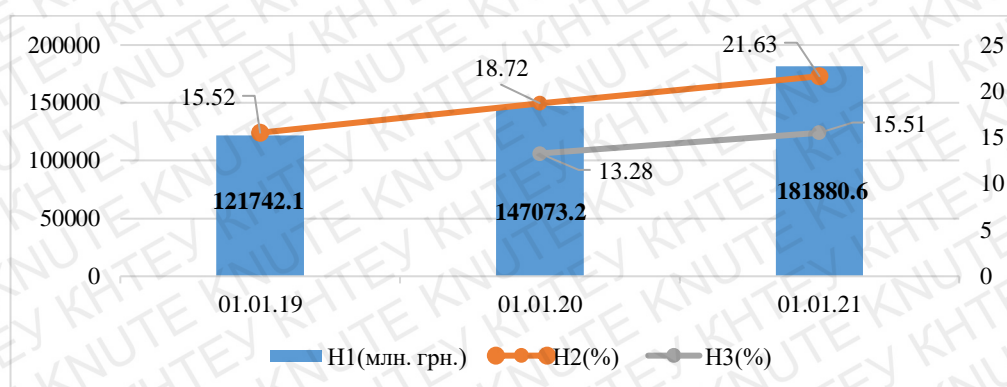

Рис. 2.4. Нормативи капіталу банків України у 2019-2021 рр.*

*Примітка: складено автором за джерелом [21]

Проаналізувавши показник Н3 (рис. 2.4), помічаємо також і зростання достатності основного капіталу (на 01.01.2020 – 13,28%; на 01.01.2021 – 15,51%).

Можемо сказати, що достатньо високі рівні нормативів капіталу Н2, Н3 по банках свідчать, з одного боку, про достатність власного капіталу (базової його

складової), але з іншого боку, вказують на невисокий рівень технологічності та конкурентоспроможності вітчизняних кредитних установ.

Тому банкам слід не лише неухильно дотримуватись нормативних вимог регуляційних органів, а й ефективно проводити менеджмент власного капіталу, з метою забезпечення ліквідності та прибутковості.

Таким чином, проведений аналіз дозволяє зробити висновок про те, що підвищення рівня капіталізації банків є необхідним процесом для ефективного функціонування банківської системи.

Для більш якісного розуміння капіталізації хочемо дослідити власний капітал на прикладі АТ «ПУМБ».

2.2. Аналіз складу та динаміки власного капіталу АТ «ПУМБ»

АТ «Перший Український Міжнародний Банк» було засновано 20 листопада 1991 року. Банк розпочав свою діяльність у квітні 1992 року. Банківська установа надає повний спектр банківських послуг, включаючи залучення депозитів та надання кредитів, інвестування в цінні папери, платіжне обслуговування в Україні та переказ коштів за кордон, операції з обміну валют, випуск та процеси операцій з платіжними картками.

Станом на 31 грудня 2020 року та 31 грудня 2019 року акціонерами банку є «СКМ ФІНАНС» (92,3% акціонерного капіталу), SCM HOLDINGS LIMITED (Кіпр) (7,7% акціонерного капіталу).

ПУМБ входить до ТОП-10 українських банків за ключовими фінансовими показниками, такими як обсяги активів, розмір власного капіталу, кредитного портфеля тощо. [29]

Наразі сконцентруємо нашу увагу на аналізі власного капіталу банку. Адже саме цей показник виступає фінансовою основою кожної банківської установи. Спочатку пропонуємо розглянути загальні фінансові показники АТ «ПУМБ» за період 2019 – 2021 рр.

Проаналізуємо активи АТ «ПУМБ» у табл. 2.4.

Таблиця 2.4

Динаміка активів АТ «ПУМБ» за 2019-2021 рр., тис. грн., станом на 01.01

Показники	Рік			Відхилення 2019-2021 рр.	
	2019	2020	2021	абсолютне, тис. грн	відносне, %
Грошові кошти та їх еквіваленти	1 943 482	9 671 645	14 534 838	12 591 356	647,88
Кошти на рахунках в НБУ	743 346	-	-	-	-
Заборгованість інших банків	5 594 226	1 067 864	1 486 374	-4 107 852	-73,43
Цінні папери	11 653 714	8 930 131	18 454 704	6 800 990	58,36
Кредити клієнтам	27 244 297	32 886 479	37 573 208	10 328 911	37,91
Інші активи	631 513	658 445	935 366	303 853	48,12
Основні засоби	1 415 623	1 583 991	1 647 151	231 528	16,36
Інвестиційна власність	71 876	94 309	71 330	-546	-0,76
Нематеріальні активи	320 632	279 641	264 333	-56 299	-17,56
Право користування активами	246 482	264 713	294 432	47 950	19,45
Відстрочені податкові активи	-	-	2 218	-	-
Активи, всього	49 865 191	55 437 218	75 263 954	25 398 763	50,93

*Примітка: розраховано автором за джерелом [29]

Можемо зробити висновок (див. табл. 2.4), що за останні 3 роки обсяг активів збільшився на 50,93%. Якщо на початку 2019 р. їх сума складала 49 865 191 тис. грн., то у 2021 р. – 75 263 954 тис. грн. Спостерігається тенденція до їх зростання.

Значно зросла сума грошових коштів та їх еквівалентів (на 647,88%). Бачимо, що найбільшу частку активів складають кредити клієнтам. Їх сума також з кожним роком зростає (від 27 244 297 тис. грн. у 2019 р. до 37 573 208 у 2021 році). У свою чергу обсяг основних засобів зріс на 16,36%, тоді як нематеріальних активів зменшився на 17,56%.

Проаналізуємо, які фінансові результати має АТ «ПУМБ» за останні роки (табл. 2.5).

Таблиця 2.5

**Фінансові результати АТ «ПУМБ» за 2019-2021 рр., тис. грн.,
станом на 01.01**

Показники	Рік			Відхилення 2019-2021 рр.	
	2019	2020	2021	абсолютне, тис. грн	відносне, %
Процентні доходи	6 574 201	7 781 960	9 235 764	2 661 563	40,48
Процентні витрати	-2 451 479	-2 491 187	-2 389 067	62 412	-2,55
Чисті процентні доходи після вирахування резерву під очікувані кредитні збитки	3 667 417	5 075 317	5 733 408	2 065 991	56,33
Комісійні доходи	1 988 679	2 282 346	2 418 276	429 597	21,60
Комісійні витрати	-483 180	-536 002	-742 224	-259 044	53,61
Чистий прибуток за звітний період	2 008 508	2 603 717	2 608 093	599 585	29,85

*Примітка: розраховано автором за джерелом [29]

За період 2019-2021 рр. чистий прибуток банку з кожним роком зростає. Якщо на початок 2019 р. він становив 2 008 508 тис. грн., то вже у 2021р. склав 2 608 093 тис. грн. Цей результат є наслідком значного збільшення чистих процентних доходів (на 56,33%) та комісійних доходів (на 21,6%). Зважаючи на епідемічну ситуацію у 2020 році цей результат є досить високим для банківської установи.

Розглянемо зобов'язання та власний капітал банку в динаміці за останні 3 роки, що наведені в табл. 2.6.

Таблиця 2.6

**Динаміка зобов'язання та власного капіталу АТ «ПУМБ» за 2019-2021 рр.,
тис. грн. (станом на 01.01)**

Показники	Рік			Відхилення 2019-2021 рр.	
	2019	2020	2021	абсолютне, тис. грн	відносне, %
Заборгованість перед НБУ	1002	-	4 220 554	4 219 552	421112,97
Заборгованість перед іншими банками	697 452	934 276	1 356 654	659 202	94,52
Кошти клієнтів	39 780 153	42 752 593	57 515 262	17 735 109	44,58
Випущені депозитні сертифікати	832 460	-	-	-	-

Продовження табл. 2.6

Зобов'язання з оренди	267 402	294 619	328 639	61 237	22,90
Поточне зобов'язання з податку на прибуток	62 242	140 298	132 528	70 286	112,92
Відстрочене податкове зобов'язання	15 636	26 433	-	-	-
Інші зобов'язання	1 402 830	2 221 622	2 046 306	643 476	45,87
Субординований борг	488 145	-	-	-	-
Всього зобов'язань	43 547 322	46 369 841	65 579 943	22 032 621	50,59
Всього ВК	6 317 869	9 067 377	9 684 011	3 366 142	53,28
Пасиви, всього	49 865 191	55 437 218	75 263 954	25 398 763	50,93

*Примітка: розраховано автором за джерелом [29]

З даних, у табл. 2.6., можемо зробити висновок, що з 2019 р. до 2021р. власний капітал банку збільшився на 3 366 142 тис. грн., що є позитивною тенденцією. Зобов'язання також значно зросли (на 50,59%). Найбільшою мірою цьому сприяв ріст заборгованості перед іншими банками (на 94,52% більша ніж у 2019 р.) та НБУ (більша на 4 219 552 тис. грн.), а також збільшення коштів клієнтів у 2021 р. на 44,58% у порівнянні з 2019 р. В результаті цього збільшився і обсяг пасивів (з 49 865 191 тис. грн. у 2019 р. до 75 263 954 тис. грн. у 2021 р.).

Для більш детального аналізу власного капіталу АТ «ПУМБ» розглянемо всі його складові (табл. 2.7).

Таблиця 2.7

**Склад та структура власного капіталу АТ «ПУМБ» за 2019-2021 рр.,
тис. грн., станом на 01.01**

Показники	2019		2020		2021	
	всього, тис. грн.	частка в загальній сумі ВК, %	всього, тис. грн.	частка в загальній сумі ВК, %	всього, тис. грн.	частка в загальній сумі ВК, %
Акціонерний капітал	3 294 492	52,15	3 294 492	36,33	4 780 595	49,37
Емісійний дохід	101 660	1,61	101 660	1,12	101 660	1,05
Резерв переоцінки основних засобів	474 735	7,51	456 914	5,04	448 068	4,63
Резерв переоцінки цінних паперів	-24 753	-0,39	122 303	1,35	130 887	1,35
Резервний фонд	1 475 430	23,35	1 475 430	16,27	1 605 862	16,58
Нерозподілений прибуток	996 305	15,77	3 616 578	39,89	2 616 939	27,02
Власний капітал	6 317 869	100	9 067 377	100	9 684 011	100

*Примітка: розраховано автором за джерелом [29]

За останні три роки найбільшу частку у власному капіталі займає акціонерний (статутний) капітал. У 2019 р. його частка була найвищою – 52,15% від усього капіталу. Проте за обсягом він суттєво збільшився у 2021 році. На 01.01 він становив 4 780 595 тис. грн. (його частка – 49,37%). Збільшення суми статутного капіталу банку впродовж розглянутого періоду свідчить про бажання АТ «ПУМБ» підвищити рівень капіталізації саме за рахунок нарощення цієї складової власного капіталу.

Проте, частка статутного капіталу збільшилась ще й у результаті збільшення резервного фонду (від 1 475 430 тис. грн. у 2019 р. до 1 605 862 тис. грн. у 2021 р.). Частка інших складових власного капіталу за аналізований період або зменшувалась, або мала незначне зростання.

Проаналізуємо акціонерний капітал АТ «ПУМБ». Вважаємо, що показник статутного капіталу – один з найважливіших показників розвитку банківської установи. Ефективність використання статутного капіталу та його значення в діяльності банку визначається за допомогою таких основних показників:

- розмір прибутку на одну акцію;
- розмір прибутку на 1 грн. статутного капіталу;
- питома вага статутного капіталу в загальній сумі капіталу;
- питома вага статутного капіталу у валюті балансу [14].

Для більш детального дослідження, розрахуємо наведені вище показники.

Розмір прибутку на одну акцію АТ «ПУМБ» можемо побачити в таблиці 2.8.

Таблиця 2.8

Прибуток на одну акцію АТ «ПУМБ» за 2019-2021 рр., тис. грн., станом на 01.01

Показники	Рік			Відхилення 2019-2021 рр	
	2019	2020	2021	абсолютне, тис. грн	відносне, %
Чистий прибуток за звітний період, тис. грн.	2 008 508	2 603 717	2 608 093	599 585	29,85
Середньозважена кількість простих акцій в обігу, шт.	14 323 880	14 323 880	14 323 880	-	-
Прибуток на акцію, грн	140,22	181,77	182,08	41,86	29,85

*Примітка: розраховано автором за джерелом [29]

З наведених даних у табл. 2.8, слід зауважити, що прибуток на акцію з кожним роком зростає, якщо в 2019 р. він становив 140,22 тис. грн., то в 2021 р. – 182,08 тис. грн. Це говорить нам про позитивну діяльність банківської установи.

Розрахуємо розмір прибутку на 1 грн. статутного капіталу:

- 2019 р.: $2\ 008\ 508 / 3\ 294\ 492 = 0,61$ грн.

- 2020 р.: $2\ 603\ 717 / 3\ 294\ 492 = 0,79$ грн.

- 2021 р.: $2\ 608\ 093 / 4\ 780\ 595 = 0,55$ грн.

Наведений коефіцієнт визначає ефективність використання коштів власників та доцільність їх вкладання до банку. Можемо зробити висновок, що кошти акціонерів працюють ефективно, статутний капітал банку є рентабельним.

Питома вага статутного капіталу в загальній сумі капіталу розрахована вище (див. табл. 2.7). Можемо сказати, що банк частково залежить від акціонерів. Мінімальне значення цього показника 15%, максимальне 50%. Станом на 01.01.2021р. його значення складає 49,37%, це є наслідком нарощування капіталу банком, а також ефективності використання вкладених коштів.

Розрахуємо питому вагу статутного капіталу у валюті балансу:

2019 р.: $3\ 294\ 492 / 49\ 865\ 191 * 100\% = 6,61\%$

2020 р.: $3\ 294\ 492 / 55\ 437\ 218 * 100\% = 5,94\%$

2021 р.: $4\ 780\ 595 / 75\ 263\ 954 * 100\% = 6,35\%$

За даними розрахунків бачимо, що з 2019 р. відбулись мінімальні зміни частки статутного капіталу у валюті балансу.

При розгляді власного капіталу банку слід звернути увагу на ефективність його використання та управління ним. Тому розглянемо співвідношення власного капіталу з наданими кредитами та зобов'язаннями у табл. 2.9.

Протягом 2019-2021 рр. відбувається збільшення співвідношення власного капіталу та кредитів від 17,25% до 22,50% відповідно. На наш погляд, це є наслідком збільшення участі банківського капіталу у формуванні кредитного портфеля.

Таблиця 2.9

**Фінансові показники АТ «ПУМБ» за 2019-2021 рр., тис. грн.
(дані станом на 01.01)**

Показники	Рік			Відхилення 2019-2021 рр.	
	2019	2020	2021	абсолютне, тис. грн	відносне, %
Власний капітал	6 317 869	9 067 377	9 684 011	3 366 142	53,28
Надані кредити клієнтам	36 616 569	40 547 004	43 032 103	6 415 534	17,52
Співвідношення власного капіталу та кредитів, %	17,25	22,36	22,50	5,25	30,43
Зобов'язання	43 547 322	46 369 841	65 579 943	22 032 621	50,59
Співвідношення власного капіталу та зобов'язань, %	14,51	19,55	14,77	0,26	1,78

*Примітка: розраховано автором за джерелом [29]

Співвідношення власного капіталу та зобов'язань за три роки зросло з 14,51% до 14,77%. Це означає, що банк швидшими темпами нарощує обсяги капіталу, ніж зобов'язань, як результат – зменшується залежність банку від залучених коштів, що є позитивною тенденцією.

Кожна банківська установа здійснює моніторинг адекватності капіталу за допомогою нормативів, встановлених базельською угодою, а також коефіцієнтів, визначених НБУ для банківського нагляду.

Спочатку розглянемо нормативні показники АТ «ПУМБ» у табл. 2.10.

Таблиця 2.10

**Нормативи капіталу АТ «ПУМБ» за 2019-2021 рр., тис. грн.,
станом на 01.01**

Норматив	2019	2020	2021
РК (Н1), тис. грн.	5 282 255	7 914 882	8 589 500
Достатність (адекватність) РК (Н2), %	16,34	21,21	18,39
Достатність основного капіталу (Н3), %	11,63	12,30	13,33

*Примітка: розраховано автором за джерелом [29]

За період 2019-2021 рр. банк дотримувався вимог Національного банку України стосовно нормативів капіталу. На початок 2021 р. регулятивний капітал

становить 8 589 500 тис. грн. (при Н1 - не менее 200 млн. грн.); достатність регулятивного капіталу – 18,39% (при Н2 – не менше 10%); достатність основного капіталу – 13,33% (при Н3 – не менше 7%).

Спостерігається збільшення показників з 2019 р. до 2021 р., що є позитивним фактором.

Проаналізуємо коефіцієнти ефективності використання власного капіталу АТ «ПУМБ»:

1) коефіцієнт рентабельності власного капіталу

$$ROE = \frac{\text{ЧП}}{\text{ВК}} * 100\%, \quad (2.1)$$

де ЧП – чистий прибуток

- 2019 р.: $2\,008\,508 / 6\,317\,869 * 100\% = 31,79\%$

- 2020 р.: $2\,603\,717 / 9\,067\,377 * 100\% = 28,71\%$

- 2021 р.: $2\,608\,093 / 9\,684\,011 * 100\% = 26,93\%$

Відповідно до розрахунків бачимо, що показник за 2019-2021 рр. мав позитивний рівень дохідності за власними коштами в результаті зростання прибутку.

2) коефіцієнт рентабельності активів

$$ROA = \frac{\text{ЧП}}{A} * 100\%, \quad (2.2)$$

де А – активи, всього

- 2019 р.: $2\,008\,508 / 49\,865\,191 * 100\% = 4,03\%$

- 2020 р.: $2\,603\,717 / 55\,437\,218 * 100\% = 4,70\%$

- 2021 р.: $2\,608\,093 / 75\,263\,954 * 100\% = 3,46\%$

Показник рентабельності активів є недостатньо високим і з кожним роком зменшується (коли в 2019 р. він складав 4,03%, то вже в 2021 р.- 3,46%). Тому

АТ «ПУМБ» необхідно акцентувати увагу на ефективності управління витратами.

3) мультиплікатор капіталу

Даний показник є важелем управління банком структурою власного та залученого капіталу, тобто забезпечити їх збалансованість.

Обчислюється за формулою:

$$M_k = \frac{A}{BK} \quad (2.3)$$

- 2019 р.: $49\,865\,191 / 6\,317\,869 = 7,89$

- 2020 р.: $55\,437\,218 / 9\,067\,377 = 6,11$

- 2021 р.: $75\,263\,954 / 9\,684\,011 = 7,77$

Мультиплікатор показує, яку кількість гривні активів повинна забезпечувати кожна гривня власного капіталу (тобто коштів власників банку) і відповідно, яка частка банківських ресурсів може бути сформована у формі боргових зобов'язань. Оскільки власний капітал повинен покривати збитки за активами банку, то чим вищий рівень мультиплікатора, тим вищий ступінь ризику банкрутства банку. Водночас чим вищий мультиплікатор, тим вищий потенціал банку для більш високих виплат своїм власникам (акціонерам) [4, с. 419].

Таким чином, з наведених вище розрахунків бачимо, що станом на початок 2021 року мультиплікатор зменшився на 0,12 у порівнянні з 2019 р. і наразі становить 7,77. Його зниження призводить до зниженн рівня ризику банкрутства банку.

Після проведених розрахунків та оцінки рентабельності власного капіталу, активів та мультиплікатора АТ «ПУМБ» можемо зробити висновок, що управління капіталом на початок 2021 року є достатньо ефективним, проте потребує вдосконалення. Адже рентабельність активів з кожним роком має тенденцію до зниження.

Отже, розглянувши склад та динаміку АТ «ПУМБ», можемо сказати що за період 2019-2021 рр. банк зазнав значних змін. Загальний обсяг активів зріс на 50,93%, обсяг кредитного портфеля збільшився на 17,52%. Розмір чистого прибутку та власного капіталу також зростає з кожним роком. Прослідковується і тенденція збільшення пасивів та зобов'язань (на 50,59%). АТ «ПУМБ» швидшими темпами нарощує власний капітал, ніж зобов'язання, що позитивно впливає на діяльність банківської установи.

Щоб і надалі зберігати прибуткову діяльність та високі показники нормативів, вважаємо за необхідне продовжити збільшення власного капіталу та обсягу активів, для підтримки високого рівня рентабельності.

РОЗДІЛ 3

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ КАПІТАЛІЗАЦІЇ БАНКІВ

3.1. Зарубіжний досвід капіталізації банківської системи

На сьогодні для забезпечення стійкості фінансово-економічної ситуації в країні надзвичайно потрібна ефективно функціонуюча, розвинена та надійна банківська система. Стабільне функціонування всього банківського сектору є основною умовою для стійкого економічного розвитку в довгостроковій перспективі.

Для досягнення ефективного функціонування та капіталізації банків важливим є дотримання міжнародних стандартів, в тому числі і Базельських. Базельський комітет є одним з ключових органів пруденційного нагляду за банками у всьому світі та головним ідеологом впровадження єдиних стандартів у сфері банківського регулювання. Незважаючи на те, що його рішення не є обов'язковими, тобто відносяться до так званого м'якого права (soft law), вони активно імплементуються багатьма країнами світу, оскільки розроблені та схвалені центральними банками й фінансовими інститутами найбільш економічно розвинених країн, від яких залежить глобальна фінансова стабільність [15].

Основна ідея стандартів у регулюванні діяльності всіх фінансово-кредитних установ за Базелем - забезпечення фінансової стійкості. Збільшуючи якість та кількість банківського капіталу, банки стануть більш стійкими перед неочікуваними збитками, наприклад, якщо виникнуть фінансові стреси.

В процесі розробки стандартів діяльності банківських установ Базельський комітет керується двома основними принципами:

- 1) банки повинні бути рівні у дотриманні стандартів і не повинні мати переваг стосовно інших;
- 2) банківське регулювання повинно бути надійним [1, с. 287].

Наразі, пропонуємо звернути увагу на документ Базель III, який був

розроблений у відповідь на світову фінансову кризу 2008 – 2009 рр. Базельська угода вступила в силу з 2013 року та діє в цей час. Саме в цьому Базелі були представлені оновлені нормативи достатності капіталу, які є актуальними по сьогоднішній день та допомагають підвищити рівень капіталізації в країнах.

Так, відповідно до норм Базеля III:

- загальний основний капітал першого рівня має становити щонайменше 4,5% активів, зважених на ризик (RWA);
- капітал першого рівня має становити щонайменше 6% RWA;
- загальний капітал має становити не менше 8,0% RWA.

Крім того, для всіх банків встановлений буфер збереження капіталу першого рівня Common Equity на рівні 2,5% RWA. На банки також може застосовуватися контрциклічний буфер капіталу або вищі вимоги щодо покриття збитків для системно важливих банків [32].

Для того, щоб оцінити важливість та необхідність впровадження норм Базель III до банківської системи України, важливо розглянути зарубіжний досвід впровадження наведених норм на прикладі країн Європейського Союзу (ЄС) та Сполучених штатів Америки (США).

В країнах ЄС Базель III почав частково впроваджуватися в 2013 році. Основні вимоги були представлені у так званому пакеті Директив IV щодо вимог до капіталу, що включає Директиву 2013/36/ЄС [40] та Регламент (ЄС) 575/2013 [41]. На сьогоднішній день ЄС використовує оновлену Директиву (ЄС) 2019/878 [31]. Хоча Регламент ЄС має загальне застосування, є обов'язковим для виконання в повному обсязі та безпосередньо застосовується у всіх країнах Європейського Союзу, Директиви ЄС не застосовуються безпосередньо та повинні бути транспоновані у національному законодавстві держав-членів [39, с. 146].

Перед тим як порівняти нормативи достатності капіталу банківського сектору ЄС з нормативними вимогами за Базелем вважаємо за необхідне описати структуру капіталу банків в країнах ЄС.

1. Капітал 1 рівня (Tier 1) (OK1p.+ДК1p.)

Складові: основний капітал (прості акції), емісійний дохід за простими акціями, нерозподілені прибутки, фонди (резервний та інші) створені за рахунок прибутку.

Додатковий капітал 1 рівня – безстрокові інструменти капіталу, субборг (у випадку тригерної події ОК менше 5,125%) конвертується в інструменти ОК1, або списується

2. Капітал 2 рівня (Tier 2).

Складові: статутний капітал(привілейовані акції), емісійний дохід за привілейованими акціями, строкові інструменти капіталу (більше 5 років без стимулів довгострокового погашення) [17, с. 145].

Таким чином, саме на основі складових капіталу в ЄС розраховують коефіцієнти достатності капіталу. На сьогодні, значення показників значно перевищують нормативні вимоги за Базелем III. Це ми можемо побачити на прикладі Польщі.

Банківські установи в Польщі постійно підвищують рівень безпеки капіталу, незважаючи на те, що з початку впровадження Базель III нормативи повністю відповідають сформульованим у ньому вимогам до капіталу.

Наприклад, станом на кінець 2019 р. загальний основний капітал першого рівня становить 16,39% активів, зважених на ризик (при мінімальному значенні 4,5%), тоді як загальний капітал становить 17,87% RWA (при мінімальному значенні 8%) [44, с. 8]. Буфер збереження капіталу першого рівня складає 2,5%, як і у більшості європейських країн. Його мета – зберегти капітал банку. Коли банк порушує буфер, застосовуються автоматичні запобіжні заходи для обмеження суми дивідендів і бонусних виплат, які він може здійснити [34]. Контрциклічний буфер у Польщі становить 0% [35].

Таким чином, капітал, використаний банківськими установами в Польщі для поглинання потенційних збитків майже повністю покривався капіталом найвищої якості, що впливає з випуску простих акцій, нерозподіленого прибутку або створення банківських резервів.

Що ж стосується загалом всієї банківської системи ЄС, то на кінець 2

кварталу 2021 року загальна сума основного капіталу 1 рівня становить 1 295,7 млрд євро; капітал 1 рівня – 1 401 млрд євро; загальний капітал – 1 611,6 млрд євро [36].

На основі цих даних можемо розрахувати коефіцієнти достатності капіталу:

- 1) загальний основний капітал першого рівня становить 15,6% активів, зважених на ризик (СЕТ 1 ratio);
- 2) капітал першого рівня становить 16,9% RWA (Tier 1 ratio);
- 3) загальний капітал становить 19,4% RWA (Total capital ratio) [36].

Бачимо, що значення коефіцієнтів перевищують мінімальні встановлені нормативи за Базелем, що говорить нам про достатній рівень капіталізації банківської системи ЄС.

Впровадження вимог Базеля III наглядовими органами в США відбулося в 2013 році. Основні вимоги представлені в збірці матеріалів, пов'язаних із банківською діяльністю - FDIC Law, Regulations, Related Acts [37] в розділі FDIC Rules and Regulations [37]. Вони діють і на сьогодні.

Стосовно структури капіталу, то вона повністю ідентична структурі капіталу банків у країнах ЄС. Проте коефіцієнти достатності з 2015 року відрізняються серед банків з різним ступенем капіталізації. Це ми можемо побачити в табл. 3.1.

Таблиця 3.1

Коефіцієнти достатності капіталу банків з різним ступенем капіталізації*

Банківські установи	Коефіцієнти достатності капіталу		
	Common Equity Tier 1 capital	Tier 1 capital	Total capital
Добре капіталізовані	≥ 6,5%	≥ 8%	≥ 10%
Адекватно капіталізовані	≥ 4,5%	≥ 6%	≥ 8%
Недокапіталізовані	< 4,5%	< 6%	< 8%
Істотно недокапіталізовані	< 3%	< 4%	< 6%
Критично недокапіталізовані	Tier 1 capital + безстрокові привілейовані акції ≤ 2%		

*Примітка: складено автором за джерелом [43, с.23]

Також для всіх банків у США обов'язковим є встановлення буферу збереження капіталу $> 2,5\%$ та контрциклічного буферу на рівні $0\% - 2,5\%$ [42, с. 7]. Що стосується всієї банківської системи США, то станом на кінець 2 кварталу 2021 року коефіцієнт Tier 1 capital становив $8,5\%$ [38], що говорить нам про добрий рівень капіталізації всієї банківської системи. Це твердження підтверджують дані стосовно рівня коефіцієнта CET 1 в банківській системі США.

Відповідно до даних Звіту про нагляд та регулювання ФРС банки вийшли на COVID із сильними позиціями щодо капіталу та збільшили капітал минулого року. Наприклад, у другій половині 2020 року сукупний коефіцієнт CET 1 перевищив рівень до події COVID. Станом на кінець 2020 року коефіцієнти капіталу залишаються значно вище нормативних мінімумів ($> 12\%$) майже у всіх банках, забезпечуючи буфер для поглинання збитків і підтримки кредитування в міру відновлення економіки [33, с. 5].

Також на сьогодні актуальним є питання впровадження Базеля IV. У грудні 2017 року Базельський комітет з банківського нагляду опублікував останні внески своїх реформ для розрахунку активів, зважених за ризиком (RWA), та мінімальних розмірів капіталу. Вони включають перегляд розрахунку RWA для всіх типів ризику першого рівня, що означає, що на них вплинуть як стандартизовані, так і внутрішні типи ризиків. Розсудливий та достовірний розрахунок RWA є невід'ємним елементом системи капіталу на основі ризиків.

Проте, на сьогоднішній день рано говорити про введення в дію четвертого Базеля зарубіжними країнами, так як через епідемічну ситуацію у світі строк його запровадження перенесено з 2022 р. на 1 січня 2023 року.

Таким чином розглянувши досвід зарубіжних країн у застосуванні нормативних вимог до капіталу за Базелем, можемо зробити висновок, що для України вкрай важливо застосовувати показники дотримання міжнародних стандартів достатності капіталу за Базельською угодою.

Впровадження стандартів Базель III в українське законодавство підвищить стабільність національної банківської системи, рівень довіри до банків та

міжнародне співробітництво з багатонаціональними банками та міжнародними фінансовими установами, збільшить ефективність системи ризик-менеджменту банку, а також дозволить мінімізувати ризик втрати платоспроможності банків. Далі вважаємо за необхідне розглянути напрями підвищення капіталізації в нашій країні.

3.2. Шляхи підвищення капіталізації банків в Україні

В сучасному світі банки відіграють особливу роль, оскільки вони є провідними фінансовими посередниками, які забезпечують передачу фінансових ресурсів між окремими регіонами, секторами та суб'єктами господарювання з метою задоволення їхніх потреб і запитів. Цей процес вимагає від комерційних банків збільшення обсягів, оптимізації структури та покращення організації ресурсної бази. Достатній рівень капіталізації банків є важливою передумовою їх прибутковості, ефективного використання ресурсів та впевненості учасників ринку. Її зміцнення буде сприяти підвищенню спроможності банків задовольняти поточні та інвестиційні потреби суб'єктів господарювання у додаткових фінансових ресурсах.

При постійному збільшенні рівня капіталізації, банки підвищать свою конкурентоспроможність та стійкість не тільки на внутрішньому, але й на міжнародному ринку, і, таким чином зможуть забезпечити фінансову стабільність економіки України. Саме тому потрібно постійно вдосконалювати капіталізацію національних банків.

На сьогодні, існують різні пропозиції вчених щодо дослідження даного питання. Тому пропонуємо їх детально розглянути та зробити власні висновки.

Доктор економічних наук, професор Васильченко З. М. вважає, що потрібно систематизувати напрями вдосконалення капіталізації банківської системи в Україні.

На макрорівні вчена пропонує здійснити підвищення конкурентоспроможності вітчизняних банків порівняно з іноземними банками (стимулювання відкриття філій іноземних банків у певних регіонах; визначення

оптимальної частки іноземного капіталу у банківській системі) [2, с. 11].

Ми погоджуємося з наведеною рекомендацією, адже на сучасному етапі розвитку банківської системи в умовах економічної нестабільності гостро стоїть питання підвищення конкурентоспроможності банків у порівнянні з іноземними банками при збереженні національних пріоритетів банківської системи в цілому.

Необхідно забезпечити систему управління, яка б, з одного боку, забезпечувала стабільність вітчизняних банків, а з іншого — їх ефективність та динамічне зростання за рахунок збільшення частки іноземного капіталу в банках України. Важливим кроком на шляху розвитку національної банківської системи має стати сприяння відкриттю філій іноземних банків в окремих містах, що, з одного боку, сприятиме розвитку ринку банківських послуг у всіх регіонах, а з іншого боку, дозволить вітчизняним банкам конкурувати та співпрацювати з іноземними партнерами.

Потрібно встановити економічну межу оптимального впливу іноземного капіталу на українські банки, щоб поряд з розвитком банків з іноземним капіталом в Україні існувала можливість розвитку та покращення показників національних банків. У разі виникнення в країні непередбачуваних ситуацій, коли іноземні банки можуть припинити свою діяльність в Україні, вітчизняного банківського капіталу має бути достатньо, щоб запобігти кризам у банківській системі.

На мікрорівні професор пропонує провести:

- посилення контролю ризик-менеджменту у банках (впровадження рекомендацій Базельського комітету (Базель II, Базель III); удосконалення діяльності інформаційно-аналітичної служби банку);
- зростання альтернативних джерел капіталізації (використання інвестицій власників банків; залучення субординованого боргу; конвертація кредитних ліній, які раніше використовували акціонери; додаткова емісія акцій, яка розміщується серед нових акціонерів) [2, с. 11].

Вважаємо за необхідне дотриматися порад стосовно вдосконалення системи ризик-менеджменту в банках (зокрема покращувати стратегію

управління ризиками), адже після проведеного стрес-тестування на початку 2021 року Національний банк заявив, що було виявлено проблеми з капіталом у 20 з 30 найбільших банків України. За базовим сценарієм 10 банків мають потребу в додатковому капіталі на суму 5,3 млрд гривень, за кризовим - 20 банків мають потребу в капіталі на суму 41,7 млрд гривень. За базовим сценарієм до кінця року збільшити свій капітал мають чотири банки. За негативним – заходи для підвищення достатності капіталу (або зниження ризиковості діяльності) мають провести 16 банків [3].

Потреба в капіталі зумовлена чотирма основними чинниками:

- високою вартістю та короткою строковістю фондування, що формує значний процентний ризик банків у несприятливих умовах;
- значними адміністративними витратами;
- утриманням на балансі надмірного обсягу непрофільних активів. За встановленими правилами основний капітал банків поетапно зменшується на вартість непрофільних активів;
- незадовільним фінансовим станом окремих великих позичальників [3].

На наш погляд, можна повністю погодитись з твердженням стосовно введення якнайшвидше стандартів Базельського комітету, що дозволить банківській системі України підвищити ефективність управління капіталом та конкурентоспроможність.

Таким чином, є необхідність у покращенні системи ризик-менеджменту, яка дозволить уникнути кризових ситуацій у банківській ситуації України.

Кандидат економічних наук Сова О. Ю. зазначає, що до основних напрямів підвищення капіталізації в нашій країні необхідно віднести:

- розширення функцій банківських асоціацій на грошово-кредитному ринку;
- оптимізація структури депозитно-кредитного портфеля банків, забезпечення прозорості при операціях рефінансування НБУ тощо [28, с. 348].

До наведених пропозицій хочемо додати, що необхідно стимулювати створення нових банківських асоціацій усіх типів (корпорації, банківські

холдингові групи, фінансові холдингові групи) з метою концентрації капіталу банків, підвищення їх загальної ліквідності та платоспроможності, забезпечення координації та контролю за їхньою діяльністю.

Також ми погоджуємося з пропозиціями доктора економічних наук Гладких Д. М., який вважає, що ключовими напрямками в підвищенні банківської капіталізації мають стати:

- заходи, спрямовані на зростання прибутковості банківської системи, з урахуванням того, що прибуток – ключове джерело швидкого нарощення капіталу;
- відновлення в середньостроковій перспективі планових завдань і графіка зростання капіталу банківської системи, що є необхідною передумовою її подальшого успішного розвитку, зростання та модернізації [5, с. 332].

На думку головного економіста Департаменту банківського нагляду Національного банку України Дмитренка І. Б. для стабілізації та нівелювання негативних явищ, що несуть навантаження на економічну і фінансову сфери, Національному банку України та банкам слід проводити подальшу роботу в напрямі здійснення пруденційних заходів з метою створення «запасу міцності» банківської системи для абсорбції шоків та подолання можливих кризових явищ. Наприклад, здійснити впровадження процесу внутрішньої оцінки достатності капіталу з урахуванням оцінки ризиків (ICAAP) [7, с. 125].

На сьогодні, продовжується процес упровадження оцінки українськими банками достатності внутрішнього капіталу (ICAAP). НБУ досліджує ефективність впровадження ICAAP у межах наглядового процесу SREP.

23 та 24 вересня за ініціативи Національного банку України відбувся міжнародний круглий стіл із питань упровадження ризик-орієнтованого нагляду за методологією SREP (Supervisory Review and Evaluation Process). Експерти багатьох країн ділилися досвідом щодо викликів та практичних аспектів упровадження ризик-орієнтованого нагляду за методологією SREP та особливостями впровадження підходів до нагляду за банками.

Учасники заходу звернули увагу на особливості впровадження підходів

до процесу наглядових перевірок та оцінки банків за методологією SREP у кожній із країн-учасниць, оскільки такий процес відбувається з урахуванням особливостей національного законодавства та стану розвитку банківської системи.

На основі цього, заступник Голови Національного банку України, Матузка Ярослав, зазначив, що «Імплементация кращих міжнародних практик ризик-орієнтованого нагляду є однією з пріоритетних завдань Національного банку України» [20].

Таким чином, вважаємо, що НБУ потрібно якнайшвидше вдосконалити SREP відповідно до рекомендацій зарубіжних країн, а також поступово впроваджувати ICAAP.

Також на сьогодні надзвичайно важливим є впровадження Положення НБУ стосовно мінімальних вимог до капіталу на покриття ринкового ризику, яке було опубліковано 22 жовтня 2021 р., має бути затвердженом з грудня 2021 року та вступити в дію з 2023 р. Розглянемо основні вимоги документу [18].

В першу чергу запропоновано використовувати ринковий ризик, який буде використовуватися для розрахунку показника адекватності капіталу.

Ринковий ризик – імовірність виникнення збитків або додаткових втрат або недоотримання запланованих доходів унаслідок несприятливих змін курсів іноземних валют, процентних ставок, вартості фінансових інструментів.

Базельським комітетом запропоновано три методи оцінки ринкового ризику, який може застосовуватися різними видами банків (табл. 3.2).

Мінімальний розмір ринкового ризику рекомендують розраховувати за такою формулою:

$$\text{Розмір РР} = \text{ПР} \times 1.625 + \text{ФР} \times 4.375 + \text{ВР} \times 1.5 + \text{ТР} \times 2.375, \text{ де} \quad (3.1)$$

ПР – процентний ризик;

ФР – фондочий ризик;

ВР – валютний ризик;

TP – товарний ризик.

Наведені коефіцієнти визначені на основі коефіцієнтів Базельського комітету з урахуванням мінімальних вимог достатності капіталу.

Таблиця 3.2

Методи оцінки капіталу під ринковий ризик*

№ з/п	Основні підходи	Сутність
1	Internal Models Approach (IMA)	Застосовується глобально системно важливими та великими банками. Для розрахунку застосовуються внутрішні моделі банку, які додатково встановлюють окремі вимоги до капіталу для факторів ризику, які вважаються немодельованими. Підходи та результати досить неоднорідні.
2	Standardised Approach (SA)	Застосовується банками зі значним торговим портфелем за обсягами та складністю. Підхід розроблений та відкалібрований, щоб заохочувати банки відмовлятися від підходу внутрішніх моделей. Сума капіталу розраховується на основі чутливості інструментів до видів ризику, залишкового ризику та ризику дефолту.
3	Simplified Standardised Approach (SSA)	Застосовується банками, які мають невеликий або не складний торговий портфель. Сума капіталу розраховується як сума розмірів окремих видів ринкового ризику, зважених на консервативні коригуючі коефіцієнти.

*Примітка: складено автором за джерелом [18]

За допомогою наведених вище засобів банки зможуть розраховувати мінімально необхідну суму під покриття за такою формулою:

Показник адекватності капіталу (CAR) = Капітал/RWA (KP) + RWA (OP) + RWA (PP) $\geq 10\%$, де (3.2)

$$RWA (OP) + RWA (PP) = OP * 1 / CAR_{min} + PP * 1 / CAR_{min}$$

Загалом, вимоги до капіталу під ринковий ризик є важливими для застосування, так як вони будуть точніше відображати рівень ризику портфеля.

Отже, впровадження в банківську діяльність наведених вище пропозицій допоможе поліпшити рівень капіталізації банків в Україні, що призведе до відновлення довіри населення до банківського сектору, а також забезпечить фінансову стабільність вітчизняної економіки.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

За результатами досліджень, проведених у роботі, можемо зробити наступні висновки:

1. Розглянувши теоретичні основи оцінювання та забезпечення достатності банківського капіталу, слід зауважити, що капітал є одним з головних показників забезпечення надійності та стійкості банків. Висвітлено різні підходи до тлумачення терміну «капіталізація банківської системи», на основі якого ми узагальнили термін «капіталізація банків», як вартісна оцінка банківського капіталу, що стосується витрат на його створення або його спроможності формувати додану вартість.

Визначено, що залежно від рівня достатності капіталу визначається спроможність банків покривати ризики від проведення банківських операцій та їхня капітальна стійкість. Наведено основні фактори, які мають безпосередній вплив на достатність банківського капіталу (екзогенні та ендогенні). Важливим залишається питання стосовно методів оцінки вартості власного капіталу. Серед проаналізованих варіантів найбільш об'єктивним можна вважати метод ринкової вартості, адже саме він найбільш точно показує реальний стан і ступінь захищеності як самого банку, так і його клієнтів. Що стосується методів визначення достатності капіталу банків, то їх застосування у комплексі допоможе найбільш ефективно впливати на рівень достатності капіталу банківської системи в цілому.

Регулювання капіталізації банків здійснюється як на міжнародному рівні (стандарти Базельського комітету), так і на державному рівні за допомогою встановлення економічних нормативів капіталу, ліквідності, кредитного ризику та інвестування. Дотримання цих нормативів забезпечить стабільну та ефективну діяльність кожного банку.

Також було виявлено, що на розмір власного капіталу банків впливають ряд факторів, таких як: обсяги та ступінь ризику активних операцій, особливості клієнтів банку, розвиток ринку кредитних ресурсів та кредитна політика НБУ.

Враховання наведених показників необхідне під час діяльності кожної банківської установи для їх ефективної капіталізації.

2. Оцінивши рівень капіталізації банківської системи України, можемо спостерігати, що недокапіталізованість банків, адже:

- на сьогодні темпи приросту капіталу та ВВП значно знизилися в результаті фінансової кризи 2020 р. та зменшення за останні 5 років кількості банківських установ (зі 117 у 2016 р. до 73 у 2021 році);

- бачимо низьке співвідношення власного капіталу до ВВП – 4,99% (станом на січень 2021 року), тоді як достатній 6-7% ВВП;

- виникає небезпека витіснення українських банків із ринку через постійне збільшення банків зі 100% іноземним капіталом (з 17 у 2016 р. до 23 у 2021 р.);

- спостерігаємо відставання темпів приросту активів від темпів зростання капіталу до 2021 року внаслідок відпливу ресурсів із банківської системи України.

Попри ці недоліки спостерігається збільшення статутного (більше ніж у два рази) та регулятивного (зі 129 816,9 млн. грн. до 182 283,6 млн. грн.) капіталу в банках, що показує намагання банків підвищити рівень капіталізації за рахунок нарощення капітальної бази.

Нормативи достатності капіталу банків в Україні мають значний вплив на рівень капіталізації банківської системи в цілому. Їх достатній рівень говорить про можливість банківських установ покривати втрати від можливих фінансових ризиків. На сьогодні вони повністю відповідають мінімально встановленим нормативним значенням. Показник Н1 з кожним роком зростає (у 2019 році його розмір становить 121742,1 млн. грн., тоді як у 2021 р. - 181880,6 млн. грн.). Проте значне збільшення нормативів Н2 та Н3 не тільки говорить про достатність власного капіталу, але й вказує на недостатньо високий рівень технологічності та конкурентоспроможності вітчизняних банківських установ. Тому банкам потрібно постійно підвищувати рівень своєї капіталізації для ефективного функціонування на ринку.

3. Проаналізувавши склад та динаміку власного капіталу АТ «ПУМБ», слід зауважити, що за останні 3 роки в банку відбулися значні зміни. Загальна величина активів зростає з кожним роком (з 49 865 191 тис. грн. до 75 263 954 тис. грн.), чистий прибуток банку збільшився на 29,85% за той же період. Спостерігається і тенденція до збільшення пасивів (на 50,93%). Збільшення суми статутного капіталу банку впродовж розглянутого періоду свідчить про бажання банку підвищити рівень капіталізації саме за рахунок нарощення цієї складової власного капіталу. Саме статутний капітал становить майже 50% розміру власного капіталу банку, що говорить про ефективність використання вкладених коштів.

АТ «ПУМБ» швидшими темпами збільшує обсяги капіталу, ніж зобов'язань, як результат – зменшується залежність банку від залучених коштів, що є позитивною тенденцією. Також бачимо, що банк повністю відповідає нормативним вимогам до капіталу (у 2021 році Н1 становить 8 589 500 тис. грн., Н2 – 18,39%, Н3 – 13,33%, тоді як мінімальні значення складають: Н1 – не менше 200 млн.грн, Н2 – не менше 10%, Н3 – не менше 7%).

Дослідивши рентабельність власного капіталу, активів та мультиплікатора АТ «ПУМБ» можемо сказати, що управління капіталом на початок 2021 року є достатньо ефективним, але потребує вдосконалення. Оскільки ми бачимо, що рентабельність активів з кожним роком падає (від 4,03% у 2019 р. до 3,46% у 2021 році).

Для того, щоб банку і надалі зберігати прибуткову діяльність та високі показники коефіцієнтів та нормативів, вважаємо за доцільне продовжити збільшення власного капіталу та обсягу активів для підтримки високого рівня рентабельності.

4. Розглянувши зарубіжний досвід капіталізації банківської системи, ми можемо побачити, що на сьогодні країни ЄС та США ефективно впроваджують економічні нормативи капіталу за Базелем III (СЕТ 1 ratio – 4,5%; Tier 1 ratio - 6%; Total capital - 8%; буфер збереження капіталу – 2,5% та контрциклічний буфер).

У країнах ЄС спостерігаємо, що значення коефіцієнтів перевищують мінімальні встановлені нормативи за Базелем. Наприклад, у Польщі станом на кінець 2019 року загальний основний капітал першого рівня становить 16,39% активів, зважених на ризик, тоді як загальний капітал становить 17,87%. Що стосується всієї банківської системи ЄС, то CET 1 ratio становить 15,6%; Tier 1 ratio – 16,9%; Total capital – 19,4%; буфер збереження капіталу – 2,5% та контрциклічний буфер складає 0% – 2,5%, що говорить нам про достатній рівень капіталізації.

Банки в США теж дотримуються стандартів за Базелем. На кінець 2020 року коефіцієнти капіталу є значно вищими нормативних мінімумів (> 12%) майже у всіх банках, забезпечуючи буфер для поглинання збитків і підтримки кредитування в міру відновлення економіки. Станом на кінець 2 кварталу 2021 року коефіцієнт Tier 1 capital становив 8,5% , що говорить нам про добрий рівень капіталізації всієї банківської системи. Також для всіх банків у США обов'язковим є встановлення буферу збереження капіталу > 2,5% та контрциклічного буферу на рівні 0% - 2,5%

Отже, запровадження стандартів Базель III в Україні дозволяє мінімізувати ризик втрати платоспроможності банків, збільшиться рівень довіри до банківських установ у населення та міжнародних організацій, а також підвищиться стабільність національної банківської системи.

5. Дослідивши шляхи підвищення капіталізації банків в Україні, можемо сказати, що погляди різних вчених у вирішенні даного питання, а також упровадження Положення НБУ стосовно мінімальних вимог до капіталу на покриття ринкового ризику є доцільними для застосування.

Проте, хотіли б запропонувати власні методи, які б банківські установи могли використовувати в першу чергу в процесі своєї діяльності:

- підвищення якості активів шляхом зменшення частки непрацюючих, проблемних активів з метою зменшення відрахувань у резерви;
- більш активне застосування рекомендацій Базельського комітету;
- формування резервів для активних дій у необхідному обсязі;

- підтримання власного капіталу банків на рівні, достатньому для захисту від ризиків, пов'язаних з банківськими операціями.

Таким чином, вирішення наведених проблем та використання запропонованих рекомендацій буде сприяти підвищенню капіталізації банківських установ, їх стабільного функціонування, зменшенню загроз виникнення кризових явищ та підвищенню ефективності функціонування національної економіки в цілому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Блащук-Дев'яткіна Н.З., Себестянович І.С. Базельський комітет та його роль в регулюванні банківської діяльності. *Молодий вчений*. 2020. № 4 (80). С. 286-289. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2020/4/59.pdf>
2. Васильченко З. М., Демчишина Е. В. Особливості капіталізації комерційних банків України в сучасних умовах. *Финансовые услуги*. 2017. № 5. С. 8-11. URL: [file:///C:/Users/%D0%90%D0%B4%D0%BC%D0%B8%D0%BD%D0%B8%D1%81%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%BE%D1%80/Downloads/finu_2017_5_4%20\(3\).pdf](file:///C:/Users/%D0%90%D0%B4%D0%BC%D0%B8%D0%BD%D0%B8%D1%81%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%BE%D1%80/Downloads/finu_2017_5_4%20(3).pdf)
3. Водяний А. Стрес-тестування виявило проблеми з капіталом у 20 з 30 найбільших банків. URL: https://lb.ua/economics/2021/09/16/494085_strestestuvannya_viyavilo_problemi_z.html (дата звернення: 27.08.2021).
4. Гайдаржийська О. М., Щепіна Т. Г., Отрошко В. П. Практичні основи аналізу та оцінки капіталу банку. *Молодий вчений*. 2017. № 7 (47). С. 416-421. URL: [file:///C:/Users/%D0%90%D0%B4%D0%BC%D0%B8%D0%BD%D0%B8%D1%81%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%BE%D1%80/Downloads/molv_2017_7_95%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/%D0%90%D0%B4%D0%BC%D0%B8%D0%BD%D0%B8%D1%81%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%BE%D1%80/Downloads/molv_2017_7_95%20(2).pdf)
5. Гладких Д. М. Ключові проблеми капіталізації банківської системи України та напрями її зростання. *Бізнес Інформ*. 2021. №5. С. 327–333. URL: https://www.business-inform.net/export_pdf/business-inform-2021-5_0-pages-327_333.pdf
6. Грязнова А. Г. Фінансово-кредитний економічний словник. URL: <http://economics.niv.ru/doc/dictionary/financial-credit/fc/slovar-202-1.htm#zag-688> (дата звернення: 18.05.2021).
7. Дмитренко І. Б. Сучасні підходи до оцінки достатності (адекватності) капіталу банків в Україні. *Вчені записки Таврійського національного*

університету імені В. І. Вернадського. Серія : Економіка і управління. 2019. № 4.

С. 120-127. URL:

[file:///C:/Users/%D0%90%D0%B4%D0%BC%D0%B8%D0%BD%D0%B8%D1%81%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%BE%D1%80/Downloads/UZTNU_ec_on_2019_30\(69\)_4\(1\)_23.pdf](file:///C:/Users/%D0%90%D0%B4%D0%BC%D0%B8%D0%BD%D0%B8%D1%81%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%BE%D1%80/Downloads/UZTNU_ec_on_2019_30(69)_4(1)_23.pdf)

8. Завадський Й. С., Осовська Т. В., Юшкевич О.О. Економічний словник. URL:http://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/KNIGI/KONDOR/EKONOMIC_SL_2006.pdf (дата звернення: 18.05.2021).

9. Закрепа А. В. Ключові проблеми формування та ефективного використання економічного капіталу банку. *Економічний вісник університету*. 2015. Вип. 27. Ч. 1. С. 168–173. URL:

[file:///C:/Users/%D0%90%D0%B4%D0%BC%D0%B8%D0%BD%D0%B8%D1%81%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%BE%D1%80/Downloads/klyuchovi-problemi-formuvannya-ta-efektivnogo-vikoristannya-ekonomichnogo-kapitalu-banku%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/%D0%90%D0%B4%D0%BC%D0%B8%D0%BD%D0%B8%D1%81%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%BE%D1%80/Downloads/klyuchovi-problemi-formuvannya-ta-efektivnogo-vikoristannya-ekonomichnogo-kapitalu-banku%20(1).pdf)

10. Інструкція про порядок регулювання діяльності банків в Україні. Постанова від 28.08.2001 р. № 368. Дата оновлення: 01.07.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0841-01#n25> (дата звернення: 10.07.2021).

11. Коваленко В. В., Черкашина К. Ф. Капіталізація банків: методи оцінювання та напрямки підвищення. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/50195/5/Kovalenko_Kapitalizatsiia_bankiv_metody_otsiniuvannia_ta_napriamku_%20pidvyshchennia.pdf (дата звернення: 20.05.2021).

12. Криклій О. А., Лор А. К. Достатність капіталу банку: фактори впливу та зовнішній механізм забезпечення. *Ефективна економіка*. 2020. № 12. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/12_2020/75.pdf

13. Ларіонова К. Л., Безвух С. В. Достатність власного капіталу банків України в 2015-2017 роках: стан, проблеми та шляхи вирішення. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2018. Вип. 22. С. 811–818. URL: <http://global-national.in.ua/archive/22-2018/153.pdf>

14. Ларіонова К. Л., Яремчук О. В. Управління формуванням обсягу та ціни власного капіталу банку. URL: http://journals.khnu.km.ua/vestnik/pdf/ekon/2010_5_4/268-271.pdf (дата звернення: 20.07.2021).

15. Линник Е. Базельский приоритет. URL: <https://banksrating.com.ua/analytics/bazelskij-prioritet/> (дата звернення: 07.10.2021).

16. Малахова О.Л. Управління фінансовою стійкістю банку і монетарне регулювання: методичні вказівки з вивчення дисципліни: ТНЕУ, 2018. 65 с.

17. Мозговий О., Павлюк О. Формування концепції ризик-орієнтовного банківського нагляду в країнах центральної та Східної Європи. *Міжнародна економічна політика*. 2020. № 1-2 (32-33). С. 137-152. URL: http://iepjournals.com/journals/32-33/2020_6_Mozgovyi_Pavliuk.pdf

18. Національний банк України. Мінімальні вимоги до капіталу на покриття ринкового ризику. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/MarketRisk_2021.pdf?v=4 (дата звернення: 03.11.2021).

19. Національний банк України. Норматив достатності (адекватності) регулятивного капіталу. URL: https://old.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=123465 (дата звернення: 03.11.2021).

20. Національний банк України. Упровадження ризик-орієнтованого нагляду за методологією SREP: підсумки Міжнародного круглого столу. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/uprovadjennya-rizik-oriyentovanogo-naglyadu-za-metodologiyeyu-srep--pidsumki-mijnarodnogo-kruglogo-stolu> (дата звернення: 03.11.2021).

21. Основні показники діяльності банків України та економічні нормативи. Офіційний сайт Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist/data-supervision#1> (дата звернення: 01.09.2021).

22. Паньків Х. П. Фінансовий механізм капіталізації банків в Україні: дис. канд. екон. наук: 08.00.08. Львів, 2015. 21 с.

23. Перезозова І. В., Боднарчук О. І., Боднарчук О. Г., Політова А. С. Нормативно-правові аспекти банківського регулювання та забезпечення надійності банківської системи України. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*. 2019. Т. 1. № 28. С. 26-35. URL: http://ir.nusta.edu.ua/jspui/bitstream/doc/3612/1/3820_IR.pdf

24. Положення про здійснення оцінки стійкості банків і банківської системи України: Постанова від 22.12.2017 р. № 141. Дата оновлення: 30.04.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0141500-17#Text> (дата звернення: 20.06.2021).

25. Про затвердження Змін до Положення про застосування Національним банком України заходів впливу: Постанова від 07.06.2018 р. № 60. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0060500-18#Text> (дата звернення: 20.06.2021).

26. Про схвалення Методики розрахунку економічних нормативів регулювання діяльності банків в Україні: Рішення від 15.12.2017 р. №803-рш. Дата оновлення: 13.08.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/vr803500-17#Text> (дата звернення: 20.08.2021).

27. Сова О. Ю. Роль достатності банків у зміцненні банківського нагляду. *Вчені записки університету «КРОК»*. 2019. № 3(55). С. 48-55. URL: <https://snku.krok.edu.ua/vcheni-zapiski-universitetu-krok/article/view/205/236>

28. Сова О. Ю., Якімова І. Л. Пріоритети капіталізації банківської системи України. *Бізнес Інформ*. 2020. № 2. С. 343–350. URL: https://www.business-inform.net/export_pdf/business-inform-2020-2_0-pages-343_350.pdf

29. Фінансова звітність АТ «ПУМБ» за 2018-2020 роки. Офіційний сайт АТ «ПУМБ». URL: https://about.pumb.ua/ru/finance/annual_reports (дата звернення: 15.0.2021).

30. Шуст М. С. Капіталізація банківської системи. URL: <http://intkonf.org/shust-ms-kapitalizatsiya-bankivskoyi-sistemi/> (дата звернення: 18.05.2021).

31. Amending Directive 2013/36/EU as regards exempted entities, financial holding companies, mixed financial holding companies, remuneration, supervisory measures and powers and capital conservation measures: DIRECTIVE (EU) 2019/878 OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL of 20 May 2019. Дата оновлення: 28.12.2020. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32019L0878> (дата звернення: 10.10.2021).

32. BIS. Risk-based capital requirements. URL: https://www.bis.org/basel_framework/chapter/RBC/20.htm?inforce=20191215 (дата звернення: 07.10.2021).

33. Board of Governors of the Federal Reserve System. Supervision and Regulation Report. April 2021. URL: <https://www.federalreserve.gov/publications/files/202104-supervision-and-regulation-report.pdf> (дата звернення: 23.10.2021).

34. ESRB. Capital conservation buffer. URL: https://www.esrb.europa.eu/national_policy/capital/html/index.en.html (дата звернення: 15.10.2021).

35. ESRB. Countercyclical capital buffer. URL: https://www.esrb.europa.eu/national_policy/ccb/html/index.en.html (дата звернення: 15.10.2021).

36. European Central Bank. Supervisory banking statistics – Overview. URL: <https://sdw.ecb.europa.eu/reports.do?node=1000006518> (дата звернення: 18.10.2021).

37. FDIC Law, Regulations, Related Acts of 12 October 1978. Дата оновлення: 30.06.2021. URL: <https://www.fdic.gov/regulations/laws/rules/> (дата звернення: 18.10.2021).

38. FRED. Financial Soundness Indicator; Regulatory Tier 1 Capital as a Percent of Assets, Level. URL: <https://fred.stlouisfed.org/series/BOGZ1FL010000026Q> (дата звернення: 23.10.2021).

39. Komziuk V.L. Some issues of implementation of Basel Standards into banking legislation of Ukraine. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Юридичні науки*. 2019. № 5 (69). С. 144-150. URL: http://www.juris.vernadskyjournals.in.ua/journals/2019/5_2019/27.pdf

40. On access to the activity of credit institutions and the prudential supervision of credit institutions and investment firms: DIRECTIVE 2013/36/EU OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL of 26 June 2013. Дата оновлення: 28.06.2021. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2013/36/oj> (дата звернення: 10.10.2021).

41. On prudential requirements for credit institutions and investment firms and amending Regulation (EU): REGULATION (EU) No 575/2013 OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL of 26 June 2013. № 648/2012. Дата оновлення: 30.09.2021. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2013/575/oj> (дата звернення: 10.10.2021).

42. Polk D. Treasury Report on Regulatory Reform: Key Recommendations and Initial Regulatory Responses on Capital, Stress Testing and Liquidity. URL: <https://www.davispolk.com/sites/default/files/2017-07-14-treasury-report-regulatory-reform-key-recommendations-initial-regulatory-responses.pdf> (дата звернення: 21.10.2021).

43. Polk D. U.S. Basel III Final Rule: Visual Memorandum. URL: https://www.davispolk.com/sites/default/files/updated_april_2015_visual_memo_us_basel_3_final_rule.pdf (дата звернення: 21.10.2021).

44. Pyka, I., Nocon, A. Banks' Capital Requirements in Terms of Implementation of the Concept of Sustainable Finance. *Sustainability*. 2021. № 13 (6). С. 1-17. URL: <file:///C:/Users/%D0%90%D0%B4%D0%BC%D0%B8%D0%BD%D0%B8%>

[D1%81%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%BE%D1%80/Downloads/sustainability-13-03499%20\(2\).pdf](#)